

met tapuitentaart? In de jaren zestig van de vorige eeuw werd hij nog aangeduid als een vrij algemene broedvogel 'van duinen, heiden en stuifduinen. Plaatselijk komt hij soms ook wel voor op zandig cultuurland. Tegenwoordig houdt de Tapuit zich nog met slechts enkele honderden broedparen op in refugia.

De achteruitgang tot 1970 en de ontwikkeling daarna van de tapuitenstand en de factoren die daarbij een rol speelden, worden in dit boek uitvoerig beschreven. Vergrassing, verzuuring en de achteruitgang van konijnenpopulaties blijken van invloed te zijn. Interessante informatie over het trekgedrag en overwintering van Tapuiten in de Sahel is vergaard via geolocators. Voor het aanbrengen daarvan en ook voor ringonderzoek moeten de dieren gevangen worden. Enkele vangmethodes worden aangestipt.

In het hoofdstuk over de tapuitenzang staat het repertoire centraal; gedrag en vocale

uitingen staan beschreven. Voor geluidenjagers zijn enkele sonogrammen afgebeeld. Dat is wel voor voor specialisten, maar gelukkig wordt verduidelijkt wat één en ander inhoudt.

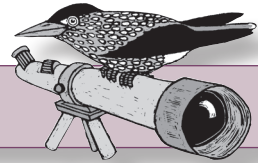
Onderwerpen zoals overleving, plaats-trouw, predatiedruk en prooidierkeuze zijn opgenomen. In totaal bevat het boek ruim twintig hoofdstukjes van wisselende grootte die een beeld schetsen van eigen onderzoek en wat er bekend is over de soort. Aan het eind van de publicatie zijn per hoofdstuk noten opgenomen voor degenen die zich verder willen gaan verdiepen.

Ik heb mijn kennis over de Tapuit aanzienlijk kunnen bijspijkeren. Het geheel is een geslaagde uitgave geworden.

Oosten, H. van (2018): De tapuit. ISBN 978 90 450 365 19. 259 bladzijden. Atlas Contact, Amsterdam/Antwerpen. Prijs: €21,90.

DAJ

Uit Het Veld

Kepen hongerend naar Nederlandse beukenootjes, of niet?

In het najaar van 2018 werden er opvallend veel Kepenesignaleerd in Nederland. Deze soort broedt in Noord-Europa en leeft in de broedtijd grotendeels van insecten. In de winter staan zaden op het menu, speciaal van Beuken. De zaadopbrengst (mast) van Beuken wisselt jaarlijks: het ene jaar overvloedig en het volgende jaar bijna niets. Is dat te merken aan de aantallen Kepen in ons land? Het areaal waarin Beuken gelijktijdig veel zaden produceren, of juist niet, kan een half miljoen vierkante kilometer beslaan. De Nederlandse beukenmast valt vaak samen met die in een gebied dat reikt van Zuid-Zweden tot in West-Frankrijk en Engeland. Elders in Europa kan de zaadzetting weer anders verlopen.

Absurd grote zwermen

Veel Noord-Europese Kepen moeten duizend kilometer zuidwaarts afleggen voordat ze bij

de eerste beukenbossen komen. Ieder jaar is het een verrassing hoeveel kilometer, en in welke richting, ze moeten afleggen om bij overvloedige voedselbronnen te komen. Op voedselrijke plekken kunnen Kepen zich in duizelingwekkende groepen concentreren, vooral in Midden-Europa en met name in Zwitserland. Op slaapplekken daar waren naar schatting wel eens meerdere miljoenen Kepen aanwezig. Enorme samenscholingen zijn uit eigen land niet bekend.

Sterk variabele najaarstrek door Nederland

Kepen trekken bij ons vooral in oktober door met een forse nasleep in november. Twee dingen vallen op. De omvang van de najaarstrek kan jaarlijks met meer dan een factor tien fluctueren. Grote aantallen trekkers worden opgemerkt in jaren met een goede beukenmast, maar ook met een juist zeer magere mast in de landen ten noorden van ons. In tussenjaren heeft de doortrek bij ons weinig volume. Daarnaast blijkt de trekpiek in ons

Kepen komen in goede mastjaren massaal op beukennoten af.
Foto: Frits van Daalen.

land steeds later te vallen. De mediane datum, waarop de helft van de trekkers gepasseerd is, valt in recente jaren een dikke week later dan rond 1980.

Overwinteraars en beukenmast

Met het Punt-Transect-Tellingenproject (PTT) van Sovon krijgen we een indruk van het aantal kepen dat 's winters in Nederland blijft hangen. De tellingen vinden plaats in de tweede helft van december. Het aantal overwinteraars vertoonde tussen 1980 en 2017 een afname en jaren met een goede beukenmast bij ons leverden vaker niet dan wel veel Kepen op.

De afname op lange termijn kan samenhangen met klimaatverandering (minder vaak een sneeuwdek ten noorden van ons land), maar ook afnemende broedvogelpopulaties (waarvoor in Finland aanwijzingen bestaan). Dat mastjaren bij ons vaak toch weinig Kepen opleveren heeft waarschijnlijk vooral te maken met het feit dat Nederlandse, Zweedse en Deense mastjaren doorgaans samenvallen. In zulke jaren komen Kepen niet toe aan de Nederlandse mast.

Bron: Sovon Vogelonderzoek Nederland.

GS

Groepen Grauwe Gorzen in Groningen

Op verschillende plekken in Groningen doken sinds november 2018 tientallen Grauwe Gorzen op. Ze kwamen op akkertjes met zaaddragende planten af: zogenaamde wintervoedselveldjes. Tellers ontdekten er steeds

meer exemplaren van deze erg schaarse overwinteraar.

In de regio Noord-Groningen stond de teller in december al op dertig Grauwe Gorzen. In het oosten van de provincie liep het aantal al op tot zeker achttien exemplaren en vlak bij Slochteren zaten er minstens drie. Ze doken op in de wintervoedselveldjes die verspreid in de akkerbouwgebieden van Groningen liggen. Met speciale wintertellingen vanwege het agrarisch natuurbeheer worden overwinterende vogels op zulke veldjes gemonitord.

Hoge aantallen

De aantallen liepen nog op. Normaal zijn er hooguit vijf vogels per winter in Groningen. Opvallend daarbij is de ogenschijnlijke plaatstrouw van de gorzen. De vogels werden gezien op plekken waar in andere jaren ook Grauwe Gorzen zaten, zij het toen in veel lagere aantallen.

Erg schaars en lokaal

Overwinterende Grauwe Gorzen zijn uiterst schaars geworden. De kaarten in de VogelAtlas geven een duidelijk beeld: zeer lokaal in Zuid-Limburg (in hamsterreservaten, ook met veel zaden) en Zeeuws-Vlaanderen komen soms nog meer dan tien vogels voor, daarbuiten is de soort vrijwel verdwenen. Geen wonder, want in omgeploegde akkers hebben Grauwe Gorzen niks meer te zoeken: er is geen voedsel. In dit voedselarme landschap fungeren wintervoedselveldjes als kleine oases voor zaadeters.

Groningse akkers trekken in de winter **Grauwe Gorzen** aan.
Foto: Otte Zijlstra.

Rammelende sleutelbos verdwijnt

Niet alleen in de winter zijn Grauwe Gorzen erg schaars. In Nederland worden niet eens jaarlijks meer territoriale Grauwe Gorzen gemeld. Een kleine opleving vond in 2011 in Oost-Groningen plaats, met acht broedgevalen. In grote delen van West-Europa broeden nauwelijks meer Grauwe Gorzen. Hun kenmerkende zang, ook wel omschreven als een rammelende sleutelbos, hoor je pas vanaf Denemarken, Oost-Duitsland en oostelijker weer wat vaker. Zuidwaarts gaand is de Vlaamse populatie, die het langer uithield dan de Nederlandse, nu op zijn retour. Opmerkelijk dat er nu dus ineens tientallen in Groningen zitten. Ze overwinteren het liefst dicht bij of in hun broedgebied. Mogelijk is er ergens ineens iets veranderd in de voedselsituatie.

Bron: Bericht van Sovon Vogelonderzoek Nederland.

GS

Rechter verbiedt opnieuw schieten Smienten in Zuid-Holland

De rechtbank in Den Haag heeft, net als in 2017, geoordeeld dat er voorlopig geen afschot van Smienten mag plaatsvinden in Zuid-Holland. Vogelbescherming Nederland en de Natuur en Milieufederatie Zuid-Holland (NMZH) maakten eerder bezwaar tegen dit voornemen van de provincie. Smienten zijn kleine eenden die overwinteren in ons land. Al jarenlang zien we de aantallen van deze eend afnemen.

De provincie Zuid-Holland besloot in november 2017 het doden van Smienten toe te staan, vanwege de schade die de eenden aan de landbouw toe zouden brengen.

Tegen het afschieten van de eenden bestaat veel weerstand. Ruim tienduizend mensen stuurden protestmails naar Provinciale Staten tegen dit geplande afschot. De bestuursrechter oordeelde destijds dat de onderbouwing van het besluit van de provincie twijfelachtig is en het afschieten van de Smienten de slinkende populatie verder in gevaar kan brengen. In afwachting van de beslissing van de provincie op de bezwaren van de natuurorganisaties werd afschot verboden.

De rechtbank oordeelt nu dat de provincie de gebreken die de rechter constateerde in de uitspraak van vorig jaar nog niet heeft hersteld. Daardoor bestaat er nog steeds geen goed beeld van de invloed van het afschot op de staat van instandhouding van de Smient. Daarbij heeft Sovon de staat van instandhouding van de Smient als (matig) ongunstig beoordeeld. Als gevolg van de uitspraak mag er geen afschot plaatsvinden in afwachting van het verdere verloop van de beroepsprocedure van de natuurorganisaties. Vogelbescherming en NMZH zijn zeer verheugd met deze uitspraak.

Geen afschot van Smienten

De uitspraak volgt op een beroep van de zomer 2018 – ingediend door Vogelbescherming, NMZH samen met lokale natuurorganisaties – tegen de beslissing van de provincie na de bezwaren van de natuurorganisaties. De uitspraak pakt gelukkig gunstig uit voor de Smienten. In september is er ook al een uitspraak van de rechtbank in Noord-Holland geweest, waardoor ook in die provincie geen afschot van Smienten plaats mag vinden.

In Zuid-Holland is de afschot van Smienten al twee achter-eenvolgende jaren verboden.
Foto: Ronald Huijsen.

Eerst weidevogels, dan Smienten de dupe

Eerder sprak Fred Wouters van Vogelbescherming zich al uit: ‘Vogels schiet je niet af. Soorten waar het niet goed mee gaat schiet je al helemaal niet. Smienten eten gras dat bedoeld is voor koeien, maar de huidige landbouwpraktijk laat te weinig ruimte voor natuur op het platteland. In de zomer zijn weidevogels de dupe, in de winter de Smient. Dat kan niet en Vogelbescherming is dan ook blij dat de rechter heeft geoordeeld dat de Smienten voorlopig niet mogen worden geschoten.’

Smienten overwinteren in groten getale in Nederland. Daarmee heeft Nederland een belangrijke functie voor de populatie, die na de eeuwwisseling fors is afgenomen. Om die reden zijn Vogelbescherming en NMZH, mede namens een groot aantal andere organisaties, van mening dat het ontoelaatbaar is om Smienten te doden.

Bron: Vogelbescherming Nederland, 13 november 2018

GS

Samenstelling vogelbevolking spectaculair op z'n kop!

Duizenden vogelaars gingen drie jaar lang op pad om alle vogels in Nederland systematisch in kaart te brengen. Het resultaat werd op 24 november 2018 gepresenteerd in het nieuwe boek ‘Vogelatlas van Nederland’. De publicatie maakt duidelijk dat de vogelwereld de afgelopen veertig jaar behoorlijk op z'n kop is gezet.

Klimaatverandering, verstedelijking, schaalvergroting van de landbouw, afname van insecten. Actuele ontwikkelingen die van grote

invloed zijn op onze vogels. Zijn er daardoor meer of minder broedvogels en overwinteraars? Welke soorten zijn het meest toegenomen, welke afgenomen? De nieuwe Vogelatlas van Sovon Vogelonderzoek Nederland geeft een uitgebreid overzicht van de actuele verspreiding en trends van broedvogels en wintervogels in ons land.

Broedvogelbevolking op zijn kop

Vergeleken met veertig jaar geleden verblijven er tijdens het broedseizoen ongeveer evenveel vogels in ons land. Toch is de samenstelling van onze vogelbevolking gigantisch op zijn kop gezet. Zo zijn er soorten verdwenen, maar ook bij gekomen, waaronder spectaculaire nieuwkomers zoals de Zeearend, Visarend, Wilde Zwaan en Kraanvogel. Ook zijn er flink meer exoten in ons land gaan broeden.

Steeds uniformer

Ondanks deze nieuwkomers spreken de onderzoekers van een verarming. De samenstelling van vogelgemeenschappen in de verschillende regio's gaat steeds meer op elkaar lijken. Dit komt doordat een aantal kwetsbare, aan bijzondere landschappen gebonden vogelsoorten is verdwenen, zoals de Klapetekster, Duinpieper en Ortolaan. Tegelijkertijd duiken enkele algemene soorten nu overal op, zoals de Grote Bonte Specht en de Boomkruiper. Hierdoor worden de verschillen binnen Nederland kleiner.

Inrichting landschap

De trends en verschillen in Nederland hebben

Staartmezen hebben het moeilijk, vooral in verstedelijkte gebieden.
Foto: Hanna Hirsch.

veel te maken met de inrichting van ons land. Vogels moeten zich niet alleen voortdurend aanpassen aan klimaatverandering en omstandigheden op trekroutes, maar ook aan veranderingen in ons landschap. De nieuwste Vogelatlas laat goed zien hoe met name broedvogels van het boerenland het zwaar hebben door intensiever landgebruik. In 1975 bestond de helft van de vogelbevolking uit ‘boerenlandvogels’. Tegenwoordig is dat minder dan 20%.

Niet alleen kommer en kwel

Veel bosvogels profiteren van het ouder worden van de bossen. Ondertussen nemen broedvogels van duin- en heidegebieden verder af en domineren afnames onder kustbroedvogels. Maar het is niet alleen kommer en kwel. Grote Zilverreigers werden van dwaalgast tot doodnormale verschijning, en dat Slechtvalken weer in allerlei steden zouden jagen en broeden, had niemand kunnen voorspellen.

Wintervogels en klimaatverandering

Tijdens de winter is Nederland internationaal gezien een belangrijk gebied voor veel vogels. Net als bij de broedvogels vergaat het veel boerenlandvogels niet goed, met uitzondering van de meeste ganzen. Daarnaast trekken door klimaatverandering sommige vogelsoorten minder naar ons land (Grote Zaagbek, Roek) terwijl andere juist vaker blijven overwinteren (Tijftjaf, Roodborsttapuit).

IJkpunt natuurbeheer

De nieuwe Vogelatlas is het meest actuele en betrouwbare naslagwerk over de Nederlandse

vogelbevolking tot nu toe. De verzamelde gegevens vormen een belangrijk ijkpunt voor natuurbeleid en -beheer. Fred Wouters, directeur van Vogelbescherming Nederland: ‘De objectieve data van Sovon zijn van onschatbare waarde voor ons beschermingswerk. Dankzij dit geweldige naslagwerk, waar al die duizenden tellers aan bijgedragen hebben, kunnen wij ons beschermingswerk effectiever en beter maken.’

Bron: Sovon Vogelonderzoek Nederland, 24 november 2018

GS

Steeds minder stadse Staartmezen

Ieder voorjaar tellen vogelaars weer iets minder Staartmezen in steden en dorpen. Het vriendelijke ‘die-die-die’ van twee Staartmeesjes die ijverig aan een kunstig nest bouwen is steeds minder te horen. Hoe kan dat? Het Centraal Bureau voor Statistiek (CBS) meldde op basis van cijfers van Sovon dat dertien van twintig stadsvogels afnemen. In het lijstje met afnemende soorten in het stedelijk gebied prijken ook heel algemene soorten, zoals de Merel, Spreeuw en Kauw. De Staartmees is minder bekend, maar dat maakt hem niet minder interessant.

Wijd verspreid, maar steeds iets dunner

Staartmezen broeden verspreid over vrijwel het hele land, zo laten de kaarten van de nieuwe vogelatlas zien. De kaarten daarin geven ook weer dat je ze vooral in de bosrijkere gebieden tegenkomt, als daar tenminste genoeg nestgelegenheid is. Staartmezen nestelen graag in dichte struiken, maar ook in coniferen of andere bomen. Vergeleken met

Grutto's keren aan het eind van de winter terug uit de overwinteringsgebieden. Sommige exemplaren komen al eind januari hier.

Foto: Wim Smeets.

de periode rond 2000, die in de vorige atlas wordt beschreven, zijn hun aantallen in aardig wat regio's uitgedund, waaronder het stedelijk gebied.

Minder in bebouwde kom

In onze sterk verstedelijkte omgeving (16% van 's lands oppervlak) zijn Staartmezen aangewezen op tuinen en parken. Gelukkig zijn er tegenwoordig genoeg vogelaars om in dit stadse biotoop vogels te tellen. Hun gegevens laten een afname van zeker 20% in de afgelopen tien jaar zien. Dat is best fors, zeker als je bedenkt dat een aanzienlijk deel van alle Staartmezen in het stedelijk gebied broedt. Vanwaar die afname?

Stadse opruimwoede

Dat stadse Staartmezen het moeilijk hebben, kan samenhangen met het veranderende groenbeheer van gemeentes, maar ook met wijzigingen in tuinonderhoud. Hoewel goede cijfers daarover ontbreken, zal niemand de tendens zijn ontaan dat struwelen en heggen steeds vaker plaats moeten maken voor gazons of tegels. Dat betekent niet alleen minder leefgebied voor de Staartmees, maar ook voor andere struweelvogels.

Vinger aan de pols

Niet alles rond het huis is kommer en kwel. Pimpelmezen, Koolmezen, Eksters en Gaaien laten in de afgelopen kwarteeuw bijvoorbeeld stabiele aantallen zien. Toch is het belangrijk

om ook in onze directe omgeving een vinger aan de pols te houden. In stedelijk gebied gaan ontwikkelingen soms een heel andere kant op dan elders in het land. Neem de Merel en de Zanglijster, die in het stedelijk gebied afnemen, in tegenstelling tot daarbuiten.

Sovon Vogelonderzoek Nederland, 7 december 2018

GS

Eerste Grutto's in 2018 nog eerder

In een nummer van *het Vogeljaar* uit 2016 (*het Vogeljaar* 64(2):99) las ik dat in 2011 de Grutto voor het eerst in Nederland werd gezien op 13 februari. In 2016 werd de Grutto voor het eerst gezien in Eemdijk op 8 februari. Volgens een medewerker van Natuurmonumenten kwam het nog niet eerder voor dat de Grutto zo vroeg in Nederland werd gezien. Het stukje in het *Vogeljaar* was gebaseerd op een artikel uit *De Telegraaf* van 13 februari 2016.

In 2018 zag ik – samen met nog enkele andere vogelaars – al op 30 januari in Arkemheen, vanaf het Nekkeveld in de richting van het gemaaltje de eerste Grutto's. Het was een groepje van ongeveer twintig exemplaren dat foerageerde in de ondergelopen weilanden van Staatsbosbeheer. Sinds 15 januari 2014 wordt en groot deel van Arkemheen jaarlijks onder water gezet tot 15 maart. Hiervan maken veel waad- en weidevogels gebruik, zo ook deze Grutto's. Enkele weken later waren er ook al enorme aantallen Grutto's gedurende langere tijd te zien in Arkemheen.

■ Wim Smeets, e-mail: wsmeets.foto@gmail.com.